

Obnova v soustavě mimořádných opravných prostředků v občanském soudním řízení

JINDŘICH HRDLIČKA

Obnova řízení v občanském procesu je právním institutem mimořádným nejen svou povahou, ale i podle svého výskytu v praxi, takže nechybějí ani hlasy pochybující o oprávněnosti existence tohoto institutu v socialistickém civilním soudním procesu. Nedůvodnost těchto pochybností pokusíme se dolíčit v jiné souvislosti. Již na tomto místě je však možno poukázat na skutečnost, že institut obnovy má nejen své hluboké historické kořeny u nás i jinde — v procesu civilním i trestním, nýbrž že se uplatňuje i v procesu, jehož historie je relativně velmi krátká a povaha podstatně odlišná od procesů právě jmenovaných, zejména vzhledem k různorodosti hmotněprávních vztahů, jež jsou předmětem tohoto procesu. Máme na mysli proces správní, kde sice správní řád z r. 1928 v českých zemích a zák. čl. XX/1901 na Slovensku obnovu správního řízení připouštěly, kde však správní řád z r. 1955 institut obnovy již nepřevzal (nahradil jej přezkoumáním rozhodnutí mimo odvolací řízení) a ani vládní nařízení č. 91/1960 Sb. o správním řízení obnovu řízení neuznalo. Ale již po sedmi letech nový správní řád (zák. č. 71/1967 Sb.) obnovu správního řízení znovu zavádí a upravuje ji způsobem připomínajícím v mnohém směru obnovu v občanském soudním řízení (což je jen speciálním případem obecnějšího jevu, který bývá nazýván judicializací správního procesu a který ovšem ne vždy je kladně posuzován. Za zmínku stojí, že i v řízení v pracovních sporech, které skončilo pravomocným rozhodnutím komise pro pracovní spory nebo smírem touto komisí schváleným, je možno docílit obnovy, i když zákon (§ 215 zákoníku práce ve znění zák. č. 153/1969 Sb.) tohoto označení nepoužívá. Nebude snad proto bez užitku podrobit tento institut hlubšímu rozboru, zejména se zřetelem na jeho postavení a funkci v soustavě mimořádných opravných prostředků, tedy především v poměru ke stížnosti pro porušení zákona jako druhému mimořádnému opravnému prostředku našeho občanského soudního řízení.

KRITÉRIA PRO ROZLIŠOVÁNÍ ŘÁDNÝCH A MIMOŘÁDNÝCH OPRAVNÝCH PROSTŘEDKŮ

Mimořádnými opravnými prostředky v našem občanském soudním řízení se rozumějí takové opravné prostředky, které směřují proti rozhodnutí pravomocnému.¹⁾ Stejně je tomu v některých socialistických právních rádech, např. podle Základů občanského soudního řízení Svazu SSR a svazových republik, pokud jde o přezkoumání v cestě soudního dozoru (čl. 49) nebo pro nově objevení se skutečnosti (čl. 53), nebo podle polského kodexu soudního řízení, pokud jde o obnovu řízení (čl. 399—416) a mimořádnou revizi (čl. 417—424). Také podle německého civilního soudního řádu z r. 1877 (§ 578) a švýcarského civilního procesního práva je jak žaloba o zmatečnost tak žaloba o obnovu připuštěna jen do pravomocného rozsudku. Zmiňujeme se o tom proto, že právní prostředky plnící stejnou či podobnou funkci jako u nás obnova jsou v některých právních rádech připuštěny i proti rozhodnutí nepravomocným (např. v rakouském civilním soudním řádu z r. 1895 žaloba o obnovu — § 530). Důvodem je skutečnost, že v řízení o opravném prostředku proti nepravomocnému rozhodnutí je tam vyloučeno uplatňování „novot“, tj. skutečností a důkazů v řízení před soudem prvé stolice nepřednesených, takže potřeba nápravy nedostatečnosti skutkového základu rozhodnutí mimořádným opravným prostředkem může být aktuální již v době, kdy rozhodnutí není ještě pravomocné. I když tedy obecně není skutečnost, že se napadá rozhodnutí již pravomocné výlučně příznačnou pro mimořádnost takové situace, přece pro většinu právních úprav a speciálně pro naši, která nás v první řadě zajímá, je základním diferencujícím znakem mezi opravnými prostředky řádnými a mimořádnými to, zda jsou připuštěny proti rozhodnutí, které ještě není v právní moci či proti rozhodnutí již pravomocnému.

II.

ROZPOR MEZI POŽADAVKEM STABILITY SOUDNÍHO ROZHODNUTÍ A JEHO SPRÁVNOSTÍ?

Proto je potřebí vzpomenout nejprve — byť i jen několika slovy vzhledem k tomu, že této otázce bylo věnováno mnoho a často velmi pozoruhodných úvah — podstaty a významu právní moci. I když nelze pochybovat o tom, že cílem procesu je docílení správného rozhodnutí, tj. rozhodnutí vycházejícího ze správného zjištění skutečného stavu a opřené o správně

¹⁾ Občanský soudní řád z r. 1963 — na rozdíl od obč. soudního řádu z r. 1950 — sice tohoto označení nepoužívá, důvodová zpráva však o stížnosti pro porušení mluví jako o mimořádném opravném prostředku. Stejně je tomu v případě trestního řádu z r. 1961 i důvodové zprávy k němu, která jak stížnost pro porušení zákona, tak obnovu označuje jako mimořádné opravné prostředky.

aplikované a vyložené zákonné ustanovení, nelze na druhé straně ani dobře připustit, aby o dosažení tohoto cíle bylo usilováno i za cenu neomezené napadatelnosti rozhodnutí ať již skutečně či jen potencionálně nesprávného. Bez stanovení určité hranice, jež znamená zásadní nezměnitelnost a závaznost rozhodnutí — a tou je jeho právní moc — by byl požadavek po usilování o dosažení správného rozhodnutí zcela neúnosný, neboť by ve svých důsledcích znamenal podkopání vlastního cíle procesu — poskytnutí ochrany porušenému nebo ohroženému subjektivnímu právu.²⁾

Ocítají se tedy právní moc rozhodnutí na jedné straně a jeho správnost na straně druhé v rozporu, který je nutno uspokojivě řešit. Jediné správné východisko je koncepce, podle níž nezměnitelnost a závaznost pravomocného rozhodnutí je pravidlem, kdežto přípustnost změny (zrušení) rozhodnutí a tím i zrušení jeho závaznosti výjimkou. Významným dokladem správnosti takového pojetí je skutečnost, že tímto způsobem je řečený konflikt řešen snad ve všech moderních právních rádech, socialistických i kapitalistických.³⁾

Uvedená koncepce — nezměnitelnost pravomocného rozhodnutí jako zásada (pravidlo) a prolomení nezměnitelnosti jako výjimka — zajišťuje jednak právní bezpečnost nezbytnou v právních vztazích a stejně nezbytnou autoritu orgánů státní moci o nich rozhodujících, jednak dovoluje nápravu v takových případech, kde důsledné respektování právní moci by vzhledem k závaznosti zběhlých nesprávností se ocitlo v křiklavém rozporu s povinností státu poskytovat ochranu porušeným nebo ohroženým subjektivním právům a tím ovšem podkopávalo i autoritu státu a jeho orgánů.

Je ne právě snadným úkolem konkrétní právní úpravy, sladit oba divergující zájmy co nejoptimálněji, konkrétně upravit mimořádné opravné prostředky tak, aby tomuto požadavku co nejlépe sloužily.

²⁾ Správně se uvádí v učebnici Sovětskij graždanskij proces pod red. A. F. Klejnmanna, Moskva 1964, str. 217, že správné rozřešení sporu je jen jednou stránkou soudní ochrany práva. Neméně důležité je uvést v život vydané soudní rozhodnutí. Tomu slouží zákonný institut právní moci rozhodnutí. Zdůrazňuje také (str. 290), že v zájmu stability rozhodnutí vstoupivších v právní moc je, aby jejich přezkoumání mělo výjimečný charakter. Podobně se uvádí v učebnici Občanský proces pod red. N. A. Čečinové a D. M. Čečota, Moskva 1968, str. 322, že nenapadatelnost pravomocných rozhodnutí zaručuje stálost, stabilitu soudních aktů, což je mimořádně důležité pro splnění úkolů, před nimiž stojí sovětský soud.

³⁾ Není tedy jistě správné spatřovat v možnosti prolomení právní moci kontradikci, jak vytýkají buržoazní teorii Nathan a Püschel (Weitere Probleme der Rechtskraft der gerichtlichen Entscheidung in Zivilsachen, Staat u. Recht 4/63, str. 677), neboť při dialektickém přístupu k řešení problémů lze bez obtíží dospět k uspokojivému výsledku. Na druhé straně ovšem nelze věc zjednodušovat ani tím způsobem, jak to činí uvedení autoři, když uvádějí (pro zdůvodnění odstranění časového omezení mimořádné kasace), že v socialistické společnosti nelze spatřovat právní jistotu v tom, že i nesprávné rozsudky zůstanou v právní moci (in Kraft bleiben), nýbrž že pravá právní jistota záleží v jistotě, že každý rozsudek odpovídá socialistické zákonnosti, tj. je správný, tedy že nesprávné rozsudky budou nahrazeny správnými. Nehledě k tomu, že tvrzení, že každý rozsudek je správný, je iluzionistické, je i v logickém rozporu s tím, že autoři současně připouštějí existenci nesprávných rozsudků.

JINÉ PŘÍPADY PRŮLOMU DO ZÁVAZNOSTI PRAVOMOCNÉHO SOUDNÍHO ROZHODNUTÍ

Nežli podrobíme z tohoto hlediska zkoumání obnovu řízení zejména ve vztahu ke stížnosti pro porušení zákona, všimněme si i toho, že mimořádné opravné prostředky, jež jsou známy našemu civilnímu procesu — stížnost pro porušení zákona a obnova řízení — nejsou jedinými případy, kdy zákon připouští průlom do závaznosti pravomocného rozhodnutí.

V některých případech dovoluje zákon změnit či zrušit pravomocné rozhodnutí bez jakýchkoliv formálních podmínek a obmezení. Důvody pro stanovení těchto výjimek jsou v jednotlivých případech různé. Tak v případě § 163 o. s. ř., který připouští změnu rozsudku odsuzujícího k plnění v budoucnu splatných dávek nebo plnění ve splátkách, jestliže se podstatně změnila okolnosti, které jsou rozhodující pro výši a další trvání dávek, je důvodem skutečnost, že i zde soud rozhoduje podle stavu v době vyhlášení rozsudku, ačkoliv (z důvodů procesní ekonomie) tu podle § 160 odst. 2 o. s. ř. přisuzuje i plnění splatné teprve v budoucnu, tedy v době, kdy může dojít ke změně okolností, jež byly pro výši a trvání plnění rozhodné.

Důvodem výjimky stanovené v § 190 o. s. ř., podle něhož soud zruší rozsudek, jestliže se později ukáže, že pro rozsudkem vyslovené zbavení nebo omezení způsobilosti k právním úkonům nebyly podmínky, je potřeba napravit co nejrychleji bezpráví, které někdo utrpěl na svých základních osobních právech rozhodnutím, které bylo vydáno v rozporu se skutečným stavem. Ještě evidentnější je nutnost zrušení rozhodnutí o prohlášení za mrtvého nebo oprava údaje o dni smrti v případě, že soud zjistí, že ten, kdo byl prohlášen za mrtvého, je na živu nebo žil v den, od kterého neuplynula doba přiměřená k tomu, aby nezvěstný mohl být prohlášen za mrtvého, nebo (pokud se týče uvedeného data smrti) že zemřel jiného dne nebo že se uvedeného dne nemohl dožít anebo jej přežil (§ 199 o. s. ř.). Stejnými úvahami je motivováno ustanovení § 46 notářského řádu připouštějící zrušení rozhodnutí o dědictví v případě, že se dodatečně zjistí, že zůstavitel žije, nebo bylo-li zrušeno jeho prohlášení za mrtvého.

Co do podobnosti předpokladů jak formálních (časové omezení, význam zavinění) tak věcných (ohrožení materiální pravdy) i pokud jde o stejný výsledek (zrušení a změna vydaného rozhodnutí) se obnově blíží ustanovení § 217 o. s. ř., podle něhož může odvolací soud zrušit svůj i pravomocný rozsudek a rozhodnout znovu, jestliže účastník zmeškal z omluvitelných důvodů jednání u odvolacího soudu, při němž byl vynesena rozsudek a byl-li proto vyloučen z důležitého přednesu o věci.

Zcela zvláštní povahu má žaloba o neplatnost smíru podle ustanovení § 99 odst. 3 věta 2 o. s. ř., podle něhož může soud zrušit rozsudkem usnesení o schválení smíru, je-li smír podle hmotného práva neplatný. Poněvadž podle téhož ustanovení (1. věta odst. 3) má schválený smír účinky

pravomocného rozsudku, lze i tímto právním prostředkem odstranit právní moc rozsudku.^{4,5)}

Třeba dodat, že právní moc rozhodnutí není nijak dotčena návrhy v řízení o výkon rozhodnutí (dřívější opoziční a impugnační žaloby), které mají za následek zastavení výkonu rozhodnutí, neboť ty se nedotýkají základu, na němž rozhodnutí spočívá, nýbrž směřují jen proti realizaci jedné vlastnosti rozhodnutí — jeho vykonatelnosti.⁶⁾

IV.

HLEDISKA PRO STANOVENÍ VÝJIMEK ZE ZÁVAZNOSTI PRAVOMOCNÉHO ROZHODNUTÍ

Vycházíme-li z toho, že vztah nezměnitelnosti a spolu s tím i závaznosti pravomocného soudního rozhodnutí a možnosti jeho změny či zrušení má být upraven jako vztah pravidla (zásady) a výjimky z něho, tu je třeba si ujasnit, jakými zřetely by se mělo stanovení výjimek řídit. Přicházejí v úvahu (a také ve většině právních úprav se uplatňují) tato hlediska: a) Úprava legitimace k podání návrhu na zrušení či změnu pravomocného rozhodnutí, b) stanovení výlučných důvodů napadatelnosti, c) stanovení okruhu napadatelných rozhodnutí, d) časové omezení napadatelnosti.

Otázkou legitimace k podání toho i onoho mimořádného prostředku se zabýváme na prvním místě, poněvadž její rozbor nám pomůže osvětlit a zodpovědět i otázku, zda je správné, že náš právní řád upravuje dva mimořádné opravné prostředky sledující v podstatě shodný cíl a zda by se nevystačilo s jedním.⁷⁾

Rozdíl v povaze obou druhů mimořádných prostředků poměrně dobře vystihuje sovětské procesní zákonodárství, když opravný prostředek korespondující s naší stížností pro porušení zákona označuje jako přezkoumání v cestě soudního dozoru (perěsmotr v porjadke sudebnogo nadzora), kdežto prostředek odpovídající naší obnově prostě jako přezkoumání z dů-

⁴⁾ O problematice tohoto institutu pojednal autor podrobně v člancích Žaloba o neplatnost smíru, Socialistická zákonost, 1966, str. 139, a Promlčení žaloby o neplatnost smíru, Socialistická zákonost, 1966, str. 208, proto zde od jeho rozboru upouští.

⁵⁾ Vybočovalo by z mezí tohoto článku zabývat se velmi složitou problematikou tzv. actio doli, zvláště když podle mínění autora nemá tato žaloba přímý vliv na materiální právní moc rozhodnutí, ledaže zákon lstivé vylákání rozhodnutí uznává za důvod napadání pravomocného rozsudku, jak je tomu např. v některých kantonálních úpravách švýcarských (srov. M. G u l d e n e r, Schweizerisches Zivilprozessrecht, Zürich 1958, str. 548).

⁶⁾ K této otázce poznamenává P e t s c h e k - S t a g e l (Der österreichische Zivilprozess, Wien 1963, str. 402): Poněvadž žaloby o zmatečnost a obnovu směřují k odstranění účinků dříve vydaných rozhodnutí výrokem soudním, jde o konstitutivní žaloby. Jejich skutkový podklad nemůže tudíž sloužit jako námitka v exekuci.

⁷⁾ V ten smysl vyznívají např. úvahy N a t h a n a a P ü s c h l a v čl. cit. v pozn. 3 (str. 681), a sice ve prospěch opravného prostředku odpovídajícího naší stížnosti pro porušení zákona.

vodu nově se objevivších okolností (po vnov otkryvšimsja obstojaťelstvám). Také o polských mimořádných opravných prostředcích říká W. Siedlecki v článku System środków zaskarżenia według nowego kodeksu postępowania cywilnego, Państwo i prawo 5—6/1965, s. 693: Ačkoli mimořádná revize směřuje k témuž cíli jako obnova tj. zrušení nebo změně napadeného rozhodnutí, má především charakter prostředku soudního dozoru příslušejícího Nejvyššímu soudu. Úkolem soudního dozoru je podle sovětské teorie „odstranění soudních chyb a zabezpečení jednotného chápání zákona a správné jeho používání“.⁸⁾ Vedle toho má sloužit upevňování socialistické zákonnosti, předcházení porušování práva a výchově občanů v duchu neochvějného zachovávání sovětských zákonů.⁹⁾ Takto vymezeným obsahem pojmu soudního dozoru nevystačíme ovšem pro výstižnou charakteristiku funkce a účelu, jaký má plnit přezkoumání v cestě soudního dozoru, neboť úkol nápravy soudních chyb a úkol správného používání zákona plní nejen v Sovětském svazu, ale i u nás řádné opravné prostředky (srov. § 19 org. zák. o dozoru krajských soudů, § 21b a § 27 téhož o dozoru nejvyšších soudů republik a Nejvyššího soudu ČSSR), a zajišťování jednotnosti judikatury slouží i jiné prostředky (v SSSR směrnice pléna, u nás nyní stanoviska pléna nebo senátů nejvyšších soudů). Upevňovat socialistickou zákonnost, předcházet porušování práva a vychovávat občany k zachovávání zákonů je pak obecným úkolem všech soudů nejen při prováděním řízení, ale i mimo ně (srov. čl. 2 Základů občanského soudního řízení Svazu SSR a Svazových republik a §§ 2 a 3 našeho org. zák.).

Výstižnější se zdá charakteristika polské mimořádné revize, jak je podána W. Siedlecki (Zarys postępowanie cywilnego, Warszawa 1968, str. 379, který v první řadě zdůrazňuje, že tento mimořádný opravný prostředek nepřísluší stranám (účastníkům řízení), nýbrž jen určitým státním orgánům popř. úředním osobám za tím účelem, aby byla Nejvyššímu soudu umožněna kontrola nad zákonností všech soudních rozhodnutí, která mu přísluší.

Tato skutečnost je i podle našeho názoru příznačnou právě pro mimořádný opravný prostředek typu naší stížnosti pro porušení zákona, neboť je projevem péče státu o to, aby byla zjednána náprava soudního rozhodnutí, které není ve shodě se zákonem v těch případech, kde požadavek správnosti rozhodnutí není již jen věcí zájmu účastníků, nýbrž se stává věcí zájmu společnosti, a to buď výlučně, nebo alespoň převážně (neboť zájem společnosti na nápravě nesprávného rozhodnutí je tu vždy, intenzita tohoto zájmu může však být v jednotlivých případech různá). Posoudit, kdy tomu tak je, nemůže být dobře svěřeno úvaze účastníků, kteří přirozeně posuzují věc z hlediska svého individuálního zájmu, nýbrž jen orgánům státu, když pravomocné rozhodnutí je zaštitěno jeho autoritou. Proto nepovažuji za správné náměty i u nás se vyskytnuvší,

⁸⁾ Viz A. F. Klej n m a n, Sovětskij graždanskij process, Moskva 1964, str. 291.

⁹⁾ Č e č i n a — Č e č o t, Graždanskij process, Moskva 1968, str. 323.

podle nichž by legitimace k podání tohoto mimořádného opravného prostředku měla být dána i účastníkům řízení. Nepovažuji takové řešení za vhodné a to bez zřetele na to, setrvá-li se i při budoucí úpravě při soustavě dvouinstanční či přejde-li se na soustavu tří stolic. Tím se totiž podstata a funkce stížnosti pro porušení zákona nezmění ani její potřeba nevytloučí, nýbrž nejvýš se zúží rozsah její použitelnosti a upotřebitelnosti.¹⁰⁾

Klade se nyní stejně závažná jako obtížná otázka, jak zákonem vymezit přípustnost tohoto mimořádného prostředku svěřeného výlučně do rukou státních orgánů a odepřeného účastníkům, aby byl omezen jen na takové případy, kdy nápravy nesprávného rozhodnutí si skutečně vyžaduje zájem společnosti výlučně nebo alespoň převážně. Je jasné, že je to v první řadě otázkou stanovení výlučných důvodů napadatelnosti pravomocného rozhodnutí. Treba otevřeně říci, že v tomto ohledu není naše úprava (právě tak jako sovětská) šťastná. Formulace ustanovení § 236 o. s. ř. („z toho důvodu, že v řízení nebo při rozhodování byl porušen zákon“) a formulace čl. 49 Základů (zkoumání zákonnosti a opodstatněnosti), v podstatě shodná s důvody řádného opravného prostředku — kasace (odvolání), jsou tak široké, že v podstatě dovolují uplatňovat jakoukoli věcnou vadu rozhodnutí popř. řízení (tuto s výjimkou případů, kdy vady řízení nemohly mít za následek nesprávné rozhodnutí ve věci). Oproti zcela obecné formulaci našeho obč. soudního řádu znamená ustanovení čl. 51 Základů, které pojednává o důvodech ke zrušení rozhodnutí (tedy nikoliv ke změně) v cestě dozoru, přece jen určité zúžení, když vedle neodůvodněnosti (neobosnovannosti) rozhodnutí uvádí jako důvod zrušení závažné porušení norem materiálního nebo procesního práva.

V tomto směru je nesporně dokonalejší úprava polského civilního procesu, který jako důvod mimořádné revize stanoví (čl. 417 § 1) křiklavé (rażąco) porušení práva nebo zájmu Polské lidové republiky.

Domnívám se, že užší vymezení důvodů stížnosti pro porušení zákona ve smyslu shora naznačeném by bylo nejen z teoretického hlediska správnější, ale usnadnilo by i práci se zvládnutím docházejících podnětů k podání stížnosti, jimiž jsou orgány ke stížnosti legitimované zahrnovány.¹¹⁾

V.

PLATNÁ PRÁVNÍ ÚPRAVA VE SVĚTLE ZÁSAD FORMULOVANÝCH POD IV.

Zkoumejme nyní, jak dalece odpovídá současná úprava obnovy řízení zásadám, jež považujeme podle předchozích úvah za potřebná východiska pro stanovení mezí přípustnosti napadat pravomocná rozhodnutí. Tu si

¹⁰⁾ Srov. B. J. R u b e š, Dovolání a stížnost pro porušení zákona, Socialistická zákonnost č. 1/1969, str. 29; A. W i n t r o v á, Třetí instance v civilním řízení, ano či ne?, tamtéž, str. 37.

¹¹⁾ Za omezení přípustnosti stížností pro porušení zákona na případy těžkého porušení zákona se přimlouvají i autoři článku citovaného v pozn. 3.

třeba především uvědomit, že pod názvem obnova řízení jsou v našem občanském soudním řádu upraveny vlastně dva rozdílné právní instituty, jež v některých právních řádech (např. podle rakouského a německého civilního řádu) tvoří instituty dva a sice obnovu řízení v užším slova smyslu a žalobu o zmatečnost. I když tuto skutečnost nelze považovat za nedostatek naší úpravy, neboť i v případech, kde máme co činit se dvěma právními instituty, mají oba společný cíl tj. obnovení řízení, které bylo skončeno pravomocným rozhodnutím, nelze na druhé straně ani přehlížet, že tu skutečná dvojíť je, neboť to má své závažné důsledky.¹²⁾

Rozdílnost tkví v důvodech, o něž lze — a to jako o důvody výlučné — návrh na obnovu řízení opřít. První skupina důvodů tj. důvody uvedené v § 228 odst. 1 o. s. ř. pod písm. a), b), míří na případy, kdy nesprávnost napadeného rozsudku má podle názoru navrhovatele svůj původ v tom, že skutkový podklad rozhodnutí nemohl být náležitě zjištěn. Naproti tomu druhou skupinu tvoří zvlášť závažné nedostatky — dříve nazývané zmatečnostmi — jimiž trpí řízení popř. samo rozhodnutí (písm. c, d, e). Z této (ne zcela přesné ale pro náš účel postačující) charakteristicky je zřejmé, že zatímco u důvodů skupiny první nelze tvrzené nedostatky řízení klásti na vrub soudu, takže zde není možno mluvit o porušení zákona, jde ve skupině druhé o vady řízení, jdoucí k tíži soudu a představují vážné porušení jak jednotlivých procesních ustanovení, tak základních zásad, na nichž je civilní proces vybudován.

Skutečnosti tvořící podle zákona podklad této druhé skupiny důvodů zakládají nepochybně i důvod pro podání stížnosti pro porušení zákona. Vzhledem k mimořádné jejich závažnosti lze je však charakterizovat i jako případy, kdy na nápravě rozhodnutí je eminentní zájem společnosti, který by měl býti respektován bez ohledu na to, zda tu je či není také zájem účastníků řízení. Vnucuje se pak otázka, zda v těchto případech obnova řízení je vedle druhého mimořádného opravného prostředku nutná, ba dokonce zde její připuštění je tu vůbec na místě. Pro její zodpovězení je ovšem třeba uvážit, zda její nepřipuštění v těchto případech (tj. z důvodů § 228 odst. 1, písm. c, d, e, o. s. ř.) by neznamenal pro účastníka řízení zbavení, popř. oslabení právní ochrany, jež mu těmito ustanoveními je zaručena.

Je nepochybné, že z hlediska účastníka samého se jeví jako účinnější taková ochrana, při níž je mu přímo propůjčena legitimace k právnímu prostředku, jímž má být docíleno změny či zrušení pravomocného rozhodnutí, kterým bylo rozhodnuto v jeho neprospěch, nežli úprava, při níž je v tom směru odkázán na úvahu orgánu výlučně oprávněného k podání opravného prostředku, jak je tomu u stížnosti pro porušení zákona, kterou

¹²⁾ V polském kodexu civilního řízení, který upravuje oba instituty rovněž pod jedním označením (wznowienie postępowania), se uvádějí důvody pro ten a onen odděleně (čl. 401 důvody zmatečnosti a čl. 403 důvody obnovy v užším smyslu), s výjimkou případu § 1 č. 2 (rozsudku bylo dosaženo pomocí trestného činu), který by povahou patřil spíše do skupiny první.

může účastník ovlivnit jen svým podnětem k podání této stížnosti. Na druhé straně nelze přehlížet, že vzhledem k závažnosti nedostatků, jež zakládají uvedené důvody návrhu na obnovu řízení, nutno předpokládat, že důvodný podnět k podání stížnosti pro porušení zákona nezůstane bez výsledku, když podle § 12 odst. 1 a 2 zákona a prokuratury (č. 60/1965 Sb.) je prokurátor povinen každý podnět přezkoumat a učinit opatření k odstranění porušené zákonnosti. Pokud jde o důvod podle písm. c) (byla-li účastníku postupem soudu odňata možnost jednat před soudem), který se jeví z této skupiny nejzávažnějším, není bez významu ani ta skutečnost, že nedoručení rozsudku účastníkovi pod toto ustanovení nespadá, neboť podle našeho občanského soudního řádu jen doručený rozsudek, který již nelze napadnout odvoláním, může nabýt právní moci (§ 159 odst. 1), takže nelze-li rozsudek řádně doručit, nemůže z toho účastníkovi vzejít újma.¹³⁾

Není konečně bez významu, že do našeho občanského soudního řádu se dostalo ustanovení o přípustnosti obnovy opřené o důvody představující vážné vady řízení z rakouského civilního soudního řádu u nás předtím platného, kde ovšem tato ustanovení — pod názvem žaloby o zmatečnost (§ 529 o. s. ř.) — byla pro ochranu práv, účastníků nezbytná, ježto rakouský civilní proces (podobně jako německý) neznal institut podobné povahy a funkce jako je naše stížnost pro porušení zákona nebo obdobné instituty v socialistických právních řádech.¹⁴⁾

Třeba však uvážit i toto: Jestliže bychom považovali za správné, aby každé vážné pochybení soudu mělo opravňovat účastníky k napadání pravomocného rozhodnutí návrhem na obnovu, pak bychom mohli důsledně reklamovat její přípustnost i pro jasné porušení zákona při použití hmotného práva, které může nepochybně znamenat pro účastníka řízení stejně citelnou újmu jako ve svém výsledku „zmatečnost řízení“. Že by to byl požadavek neúnosný, není snad třeba blíže zdůvodňovat a pokud je mi známo, není v žádném právním řádě realizován.

Domnívám se, že shrneme-li předešlé úvahy, vyplyne jako nezbytný závěr, že za existence stížnosti pro porušení zákona (a to i za toho předpokladu, že by její důvody byly zpřísněny ve smyslu shora naznačeném) není de lege ferenda důvodů pro připuštění obnovy i pro důvody uvedené v § 228 odst. 1 písm. c, d, e, o. s. ř.

¹³⁾ Jinak je tomu např. podle německého civilního soudního řádu, podle něhož nepočne sice od doručení rozsudku běžet lhůta k odvolání v případě, že rozsudek byl doručen straně procesně nezpůsobilé, tato lhůta však počne automaticky běžet, jakmile uplyne 5 měsíců od prohlášení rozsudku, takže i přes vadné doručení může takový rozsudek nabýt právní moci (§ 516 CPO).

¹⁴⁾ Ustanovení § 42 rak. jurisdikční normy, připouštějící, aby na návrh nejvyššího správního úřadu vyslovil Nejvyšší soud zmatečnost právoplatně skončeného soudního řízení, jestliže v něm byla projednávána věc odňatá tuzemskému soudnictví nebo alespoň soudům řádným, nelze jako zcela mimořádný prostředek s velmi úzce vymezeným dopadem přirozeně vůbec srovnávat s tímto institutem socialistických právních řádů, vycházejícím ze zcela odlišného pojetí poměru zájmu státu a zájmu jednotlivých účastníků.

Leč i kdyby z jakýchkoli důvodů bylo považováno za nutné dát účastníkům právo napadat pravomocné rozhodnutí i z těchto důvodů, domnívám se, že podmínky, za nichž to platná úprava dovoluje, stejně nejsou v souladu s účelem, který má institut obnovy řízení plnit.

Uvedené důvody jsou formulovány s výjimkou posledního (bylo-li rozhodnuto v neprospěch navrhovatele v důsledku trestného činu soudu) jako důvody absolutní, to znamená, že byla-li jejich skutková podstata zjištěna, soud musí obnovu povolit (a po právní moci usnesení obnovu povolujícího věc znovu projednat), aniž smí zkoumat, zda vady, jimiž řízení bylo stiženo, byly v příčinné souvislosti s tím, že rozhodnutí vyznělo nepříznivě pro navrhovatele. To snad možno považovat za správné, neboť lze vycházeti z domněnky, že vady takové závažnosti, jaké jsou ony uvedené v ustanoveních, jež analyzujeme, zpravidla mají nepříznivý vliv na správnost rozhodnutí a u některých (účast soudce vyloučeného pro předpojatost, nebo trestný čin soudce) je zrušení takto stigmatizovaného rozhodnutí zcela kategorickým požadavkem v zájmu napravení narušené autority soudního rozhodnutí jako aktu státní vůle. (Přitom je právě důvod z tohoto hlediska nejzávažnější — trestný čin soudce — formulován jako důvod relativní: „rozhodnuto v důsledku trestného činu soudce“)!

Nelze však souhlasit s tím, že u žádného z těchto důvodů není přípustnost jejich uplatnění učiněna závislou na podmínce, že účastník nemohl nyní vytýkaný nedostatek uplatnit v původním řízení. S povahou tohoto opravného prostředku jako mimořádného a s nutností respektovat požadavek nezměnitelnosti pravomocného rozhodnutí jako pravidlo a připuštění průlomu do právní moci jako výjimku se dobře nesnáší, aby účastník si tak říkajíc nechával v záloze námitku uplatňující některý z uvedených nedostatků až pro mimořádný opravný prostředek, ač se mohl pokusit o jeho nápravu již v řízení původním. Stojí za zmínku, že podle čl. 401 č. 1 polského kodexu civilního řízení zakládá účast soudce podle zákona vyloučeného důvod obnovy jen za podmínky, že strana se nemohla domáhat jeho vyloučení před právní mocí rozsudku. Podobné ustanovení, avšak obecněji formulované se vztahem na všechny důvody obnovy má např. i § 582 něm. civil. procesního řádu. Ostatně stojí za úvahu, zda by neměla obnova — alespoň u některých z těchto důvodů — být vyloučena v těch případech, kdy nedostatek zakládající důvod obnovy, byl v původním řízení uplatněn bez úspěchu, takže by tvořil důvod obnovy jen v případě, že soudy se ho dopustily nikoliv vědomě. Při možnosti nápravy stížnosti pro porušení zákona by taková úprava z důvodů dříve vyložených neznamenal žádná vážná ohrožení právní ochrany účastníků.

Jestliže by byla přijata koncepce o omezení obnovy na případy důvodů § 228 odst. 1 písm. a) a b) o. s. ř., pak by se ovšem zmenšil i okruh napadatelých rozhodnutí a sice o platební rozkazy, jež mohou být podle výslovného ustanovení zákona (§ 231 o. s. ř.) napadány návrhem na obnovu, jen je-li tu důvod podle § 228 odst. 1 písm. c) až e) o. s. ř. Třeba však se domnívat, že pak by nebylo možno napadat ani usnesení, jímž byl schválen smír. Ustanovení § 231 o. s. ř. sice mluví obecně o důvodech obnovy, když

napadatelnost tohoto usnesení váže na podmínku, že důvody obnovy lze vztahovat i na předpoklady, za nichž byl smír schvalován, neomezuje se tedy na důvody c) až e). Z povahy věci však plyne, že schválení smíru by nemohlo a nemělo být nějak ovlivněno skutečnostmi či důkazy, které nemohl účastník v řízení skončeném smírem použít. Ty mohly ovlivnit jen účastníkově rozhodnutí smír uzavřít, nemohou však mít za následek možnost docílení nezávaznosti smíru. Vždyť ten se zpravidla uzavírá proto, že výsledek sporu je nejistý a to obvykle právě vzhledem k tomu, že nelze bezpečně předvídat, jak dopadne zjištění skutkového základu sporu.

VI.

JE OBNOVA POSTRADATELNÁ PŘI EXISTENCI STÍŽNOSTI PRO PORUŠENÍ ZÁKONA?

Jestliže bychom takto omezili přípustnost obnovy vyloučením důvodů podle § 228 odst. 1, písm. c, d, e, o. s. ř. — na důvody podle písm. a) a b), tedy na obnovu v užším slova smyslu, kdy důvodem je objevení nových skutečností a důkazů nebo odpadnutí překážky, která bránila provedení důkazů v původním řízení, pak podle našeho názoru je zachování takto upraveného institutu naprostou nezbytností a jeho odstranění by znamenalo citelné oslabení právní ochrany účastníků.

Máme-li na mysli konečný cíl každého procesu — spravedlivé rozhodnutí konfliktu v právních vztazích účastníků, pak je zcela na místě, že právní řád dává účastníku možnost domáhat se nápravy i pravomocného rozhodnutí, které vyznělo v jeho neprospěch jen proto, že bez jeho viny nebyl skutkový základ věci zjištěn úplně, když pak dodatečně se ukáže možnost tento nedostatek napravit. Svědčí o to existence právního institutu tento cíl sledujícího snad ve všech moderních právních řádech i jeho mnohaletá tradice. Ani názor shora zmíněný¹⁵⁾ neplaiduje pro odstranění právního prostředku, jehož by bylo možno za vyličené situace použít, předpokládá pouze, že jeho účel může plnit i prostředek soudního dozoru typu naší stížnosti pro porušení zákona.

S tím však podle mého názoru nelze souhlasit. Nedostatky řízení, které odůvodňují zákrok návrhem na obnovu řízení z důvodů § 228 odst. 1 písm. a, b, o. s. ř. (pro noviter reperta), nelze odstraňovat opravným prostředkem typu stížnosti pro porušení zákona, nemá-li být základní charakter tohoto prostředku narušen a teoretické zdůvodnění jeho potřeby popřeno. Za tyto nedostatky nemůže totiž být činěn odpovědným státní orgán — soud, který rozhodnutí vydal, neboť zabránit jim nebylo v jeho moci. Schází tudíž i důvod pro to, aby státu vznikla povinnost postarat se o nápravu takto vadného rozhodnutí. Zde již nejde o výlučný nebo převažující zájem společnosti, nýbrž v první řadě — ne-li výlučně o zájem postiženého účastníka,

¹⁵⁾ Viz poznámku 3.

takže je správné ponechat jeho úvaze a dát do jeho dispozice, zda podle výsledku zvážení svého individuálního zájmu zakročí u soudu o nápravu nesprávného rozhodnutí či zda zůstane v tom směru pasivním. Neškodí připomenout, jakou důležitost přikládal Lenin¹⁶⁾ tomu, aby občan byl subjektivně zainteresován na obnově porušeného práva, neboť její uplatnění je důležitým faktorem v boji za realizaci zákonnosti (Lenin v dopise Adoratskému říká: „... veškerá pomoc, kterou můžeme poskytnout žadatelům, musí spočívat v poskytnutí jim „právnícké“ pomoci, tj. naučit je (a pomoci jim) bojovat za své právo podle všech pravidel v RSFSR zákonné války za práva“.)

Je ovšem třeba zdůraznit nezbytnost podmínky, že navrhovatel nemá viny na tom, že skutečnosti a důkazy, jež mohly přivodit pro něho příznivější rozhodnutí, v původním řízení nepoužil, jak to platná úprava stanoví, neboť jinak by byl podlamován nezbytný pocit odpovědnosti za vedení procesu a otevřena cesta i případnému zneužívání.

VII.

PROBLÉM STANOVENÍ OKRUHU ROZHODNUTÍ NAPADATELNÝCH OBNOVOU

Když jsme si takto zodpověděli otázku o potřebě zachování obnovy jako druhého mimořádného opravného prostředku vedle stížnosti pro porušení zákona a přitom jsme provedli i porovnání platné úpravy důvodů obou těchto institutů, je třeba se vrátit ke zkoumání dalších hledisek, která jsme označili (sub IV) za taková, jimiž by se měla právní úprava řídit, má-li splňovat důvodný požadavek, aby nezměnitelnost a závaznost pravomocného rozhodnutí byly pravidlem, kdežto možnost jeho zrušení či změny jen výjimkou. Jde tu především o vymezení okruhu napadatelých pravomocných rozhodnutí.

Srovnáme-li, jak jsme si v úvodu této studie vytkli, úpravu obnovy řízení a druhého mimořádného opravného prostředku z hlediska způsobilosti plnit jim svěřenou funkci, zjišťujeme v tomto směru toto: Zatímco stížnost pro porušení zákona je podle § 236 odst. 3 o. s. ř. nepřipustná jen proti rozsudkům, jímž bylo vysloveno, že manželství se rozvádí, že je neplatné nebo že není a proti rozsudkům, jimiž Nejvyšší soud (nyní nejvyšší soudy čl. IV č. 4 zákona č. 158/1969 Sb.) rozhodl o stížnosti pro porušení zákona, tu u obnovy řízení je omezení její přípustnosti daleko pronikavější. Je totiž připuštěna jen proti rozsudkům (§ 228 odst. 1 o. s. ř.) a to s výjimkou rozsudků, kterými bylo vysloveno, že se manželství rozvádí, že je neplatné nebo že zde není a dále rozsudků, jejichž zrušení nebo změny lze dosáhnout jinak, nepočítaje v to stížnost pro porušení zákona (§ 229 o. s. ř.) a z někte-

¹⁶⁾ Viz článek K. a S. S v o b o d o v ý c h, V. I. Lenin a revoluční zákonnost v Acta Universitatis Carolinae — Iuridica 1970, č. 1, str. 82.

rých důvodů i proti platebním rozkazům (§ 231 o. s. ř.), kdežto z usnesení lze napadat jen usnesení, kterým byl schválen smír (§ 231 o. s. ř.), takže proti jakémukoli jinému usnesení je obnova nepřípustná.

Toto vymezení okruhu obnovou napadatelných rozhodnutí zaslouží z hlediska funkce tohoto mimořádného opravného prostředku bližšího rozboru. Nežli k němu přistoupíme, neuškodí rozhlédnout se po jiných zákonných úpravách.

Podle čl. 53 Základů občanského soudního řízení Svazu SSR a Svazových republik a čl. 333 GPK RSFSR je obnova (peresmotr děl po vnov odkrytysja obstojaťelstvam) přípustná nejen proti rozsudkům, ale i proti usnesením a nařízením (řešenija, opredělenija i postanovlenija). Rakouský civilní soudní řád připouští (§ 529) žalobu o zmatečnost, jejíž důvody jsou v podstatě totožné s důvody naší obnovy uvedenými v § 229 o. s. ř. pod písmeny c, d, e, proti rozhodnutím, jímž je věc vyřízena, což mohou být i rozhodnutí vydaná ve formě usnesení. Naproti tomu podle znění německého civilního řádu (§ 578) je obnova připuštěna jen proti rozsudkům, teorie však rozšiřuje per analogiam ustanovení o obnově i na usnesení, jimiž se věc v instanci končí.¹⁷⁾ Pro úplnost třeba dodat, že i v socialistických právních rádech lze nalézt úpravu shodnou s naší např. v polském civilním procesním kodexu, kde obnova je připuštěna jen proti rozsudkům (čl. 339 kod. postęp. cywil. Stejně § 260 maďarského občanského soudního řádu).

Je tedy třeba položit si otázku, zda naše úprava v tomto směru je dostačující z hlediska požadavku ochrany subjektivních práv, jíž má soudní proces sloužit a to zejména se zřetelem na to, že druhý mimořádný opravný prostředek, stížnost pro porušení zákona, připuštěný i proti usnesením, není dán do dispozice účastníkům řízení, nýbrž jen určitým státním orgánům, jímž zákon dává oprávnění stížnost podat. Záměr zákonodárcův omezující podání návrhu na obnovu jen na rozsudky, usnesení, jímž byl schválen smír a platební rozkazy, je jasný: Omezit napadání pravomocného rozhodnutí jen na případy takových rozhodnutí, jimiž se podle platné úpravy rozhoduje o věci samé, tj. o věci, jež byla předmětem řízení. Tak je tomu nejen u rozsudku (§ 152 odst. 1 o. s. ř.) ale i u usnesení schvalujícího smír, jímž se řeší věc sama a který, byl-li soudem schválen, má (§ 99 odst. 3 o. s. ř.) účinky pravomocného rozsudku a rovněž u platebního rozkazu (§ 172 odst. 1 o. s. ř.). Třeba však zkoumat, zda stejnou újmu pro účastníkovu subjektivní hmotné právo, o něž v řízení jde, neznamená rozhodnutí, jímž soud neprávem odmítá o jeho právu vůbec jednat a řízení proto třeba pro domnělý nedostatek procesních podmínek zastavuje (§ 104 o. s. ř.) což se děje usnesením (§ 167 odst. 1 o. s. ř.).

Nežli zaujmeme k otázce dostatečnosti platné úpravy stanovisko, třeba se vypořádat ještě s jednou možností, jež by se mohla zdát východiskem

¹⁷⁾ Srov. L. Rosenberg, Lehrbuch des Deutschen Zivilprozessrechts, Berlin 1929, str. 509.

nabízejícím vyhovující řešení. Jde o to, zda rozhodnutí, jímž se řízení končí bez věcného rozhodnutí, má účinky materiálněprávní moci a zda tudíž zakládá překážku rozsouzené věci (§ 159 odst. 3 o. s. ř.). Lze totiž namítat, že takové čisté procesní rozhodnutí nemá žádný vliv ve sféře hmotného práva, že se jím nevytváří judikátní obligace a že tudíž nemá materiální právní moc a nezakládá se jím *exceptio rei iudicatae*.¹⁸⁾

Ustanovení § 197 obč. soudního řádu z r. 1950 připouštělo návrh na obnovu řízení proti pravomocnému rozhodnutí (tedy i usnesení) ve věci samé, zřejmě proto, že i o věci samé se v některých případech rozhodovalo usnesením (§ 148) např. v ostatních věcech týkajících se manželů (tj. mimo rozvod, neplatnost manželství a určení jeho existence či neexistence). Podle názoru zastávaného v komentáři k tomuto soudnímu řádu z r. 1958 (str. 758) nejsou však rozhodnutí čisté procesní povahy rozhodnutími ve věci samé a to ani tehdy, kdy se jimi celá věc pravomocně vyřizuje např. rozhodnutím, že věc nepatří do pravomoci soudů, neboť ani v těchto případech se soud nezabýval vlastním předmětem řízení (shodně Štajgr), K obnově řízení podle o. s. ř., Socialistická zákonost 1954, str. 143). Důsledně se pak u § 57 (str. 295) v komentáři zastává, že takováto rozhodnutí o čisté procesních otázkách nezakládají překážku věci rozsouzené pro řízení ve věci samé. Třeba si položit otázku, zda s tímto názorem lze — alespoň při naší právní úpravě — souhlasit. Ustanovení § 159 odst. 3 o. s. ř. normující překážku věci rozsouzené, platí podle § 167 odst. 2 o. s. ř. i o usneseních, neboť v obč. soudním řádu není v tom směru stanovena výjimka (§ 170 stanoví z vázanosti soudu vydaným usnesením výjimku, jen pokud jde o usnesení, kterým se upravuje řízení). Nelze přehlédnout ani to, že ani rozsudkem se nerozhoduje vždy o hmotněprávním vztahu (např. o žalobě excidační, již se uplatňuje podle § 267 o. s. ř. ve výkonu rozhodnutí právo k věci, které nepřipouští výkon rozhodnutí) a přece sotva kdo bude pochybovat o tom, že i takovým rozsudkem se zakládá překážka věci rozsouzené. Ostatně se zdá dosti neúnosné, aby soud byl nucen vždy znovu rozhodovat např. o nepřípustnosti žaloby pro nedostatek soudní pravomoci a zastavovat řízení teprve po novém zkoumání existence této procesní podmínky a nesměl zastavení řízení odůvodnit prostě ustanovením § 159 odst. 3 o. s. ř.

Přesto však při zákonné úpravě, která připouští obnovu (s výjimkou usnesení o schválení smíru) jen proti rozsudkům, bude patrně třeba spíše dáti přednost názoru, podle něhož usnesení čisté procesní povahy, nezakládají překážku věci rozsouzené, i když se jimi řízení končí. Lze argumentovat tak, že použití ustanovení o překážce věci rozsouzené, které platí podle § 159 odst. 3 o. s. ř. pro rozsudek, na usnesení, by nebylo podle

¹⁸⁾ Takto věc vykládá I. T r u t t e r, Das österreichische Zivilprozessrecht, Wien 1897, str. 576 a sl. Skutečnost, že § 529 rak. civil. soudního řádu připouští přesto proti takovýmto rozhodnutím žalobu o zmatečnost, vysvětluje jako zvýšení zákonné ochrany (podle způsobu *actiones utiles*), jímž se má zvrátit rozhodnutí neprávem vyslovující právní neexistenci procesního právního vztahu.

§ 167 odst. 2 o. s. ř. přiměřené. Když totiž toto ustanovení mluví o pravomocném rozhodnutí o věci, přičemž pojednává o rozsudku, má na mysli věc samu, neboť jen o té se podle § 152 odst. 1 rozhoduje rozsudkem. To je zásadní kritérium pro použití formy rozsudku či usnesení, není tu tudíž přiměřenosti vyžadované cit. ustanovením. Usnesením, jímž bylo řízení ukončeno, aniž bylo rozhodnuto o věci samé, nebylo o požadované právní ochraně věcně rozhodnuto, naopak bylo odepráno o poskytnutí této ochrany vůbec jednat. Nebrání tedy takové rozhodnutí projednání věci samé, když o této věci vůbec jednáno nebylo (takže o nové projednání věci, jemuž chce ustanovení § 159 odst. 3 o. s. ř. zabránit, tu vůbec nejde). Při takovémto výkladu nelze doporučit legislativní řešení po vzoru rakouského civilního soudního řádu, jímž by se obnova připustila i proti řečeným usnesením, neboť by se tím jen zatemnila otázka, zda tato usnesení zakládají překážku věci rozsouzené či nikoliv. Mohlo by se totiž na základě takové úpravy argumentovat pro názor, že zmíněná usnesení překážku věci rozsouzené zakládají. Praktické potíže hrozící z toho, že tvrdošíjný navrhovatel se bude moci opětovně obracet na soud a ten bude nucen o nepřipustnosti jeho žaloby vždy znovu rozhodovat, lze snadno překonat tím, že soud odkáže na důvody předchozího rozhodnutí.

VIII.

LEGITIMACE K PODÁNÍ NÁVRHU NA OBNOVU

Pokud jde o otázku legitimace k podání mimořádných opravných prostředků, zaujali a odůvodnili jsme své stanovisko, pokud jde o stížnost pro porušení zákona, a sice ve smyslu vyloučení účastníků z tohoto oprávnění, již v jiné souvislosti, totiž při zkoumání oprávněnosti existence dvou mimořádných opravných prostředků (pod IV). Zbývá tedy analyzovat otázku legitimace k návrhu na obnovu řízení, a to nejprve de lege lata. V názorech na tuto otázku není jednotnosti. Pro oprávnění prokurátora k podání návrhu na obnovu řízení,¹⁹⁾ vedle účastníků řízení je argumentováno ustanovením § 35 o. s. ř., který dává prokurátorovi právo, aby podal návrh na zahájení řízení, má-li za to, že to vyžaduje zájem společnosti nebo ochrana práv občanů. Tato argumentace však podle našeho názoru neobstojí. Vždyť podáním návrhu na obnovu se přece řízení nezahajuje, nýbrž děje se tak za tím účelem, aby se dosáhlo obnovení řízení již pravomocně ukončeného. Proto také ustanovení o obnově jsou v občanském soudním řádu správně zařazena do části jednající o opravných prostředcích.²⁰⁾ I kdybychom chtěli

¹⁹⁾ Tento názor je zastáván zejména prokuraturou a je uváděn (bez bližšího odůvodnění) i v učebnici občanského procesu z r. 1968.

²⁰⁾ Že se návrhem (žalobou) na obnovu řízení nezahajuje nové řízení, se v teorii procesu obecně uznává (např. K r a j e w s k i, Wznowienie postępowania według nowego kodeksu postępowania cywilnego, Państwo i prawo č. 7/1967, str. 66; J. T r u t t e r v práci cit. v pozn. 18 na str. 579; K o n r a d H e l l w i g, System des deutschen Zivil-

použít analogie nedospějeme k závěru připouštějícímu oprávnění prokurátora k podání návrhu na obnovu. Ustanovení § 203 o. s. ř. výslovně stanoví, že odvolání může podat i prokurátor, ačkoliv takové jeho oprávnění plyne již z ustanovení § 35, odst. 3 o. s. ř., které mu dává oprávnění — bez rozdílu zda řízení bylo zahájeno na jeho návrh či zda vstoupil do řízení již zahájeného — ke všem úkonům, které může vykonat účastník řízení (s výjimkou úkonů, jimiž se disponuje předmětem řízení), tedy i k podání odvolání. Jestliže naopak zákon dává v § 228 odst. 1 oprávnění napadnout pravomocný rozsudek návrhem na obnovu řízení účastníkovi, aniž se zmiňuje o prokurátorovi, nutno z toho usuzovat na zákonodárcův úmysl prokurátora z tohoto oprávnění vyloučit,²¹⁾ když podle pojetí platného obč. soudního řádu prokurátor, který zahajuje řízení nebo do něho vstoupil podle § 35 o. s. ř., není účastníkem řízení ani nemá jeho postavení. Skutečnost, že zákonodárce pomlčel o legitimaci prokurátora, je zvlášť významná, uvážíme-li, že občanský soudní řád z r. 1950 prokurátorovi tuto legitimaci v § 204 výslovně přiznával.

Nelze přehlédnout, že kdybychom chtěli zdůvodňovat prokurátorovo oprávnění k návrhu na obnovu ustanovením § 35 o. s. ř., musili bychom stejným postupem dát tuto legitimaci i národnímu výboru podle § 32 o. s. ř., což by asi sotva bylo přijatelné.

Když však jsme si u jiných ustanovení kladli otázku, zda by bylo možno doporučit jinou úpravu jako vhodnější než je úprava platná, pokusíme se o to i v tomto případě. Nejprve se opět porozhlédneme po úpravách jiných.

Podle ustanovení občanských procesních kodexů Svazových republik SSSR (na něž Základy občanského soudního řízení Svazu SSR a svazových republik v čl. 53 odkazují) je oprávněn k podání návrhu vedle stran i prokurátor a to dokonce bez omezení lhůtou, na níž je jinak návrh vázán (např. čl. 335 GPK RSFSR). Zákonodárství některých svazových republik, např. Estonské a Litevské dávají právo zahájit řízení o obnovu i předsedovi nejvyššího soudu republiky nebo (Lotyšská) i jeho náměstkovi.

Polský kodex civilního řízení nemá ustanovení o legitimaci prokurátora k návrhu na obnovu, v teorii prý však nebyla tato legitimace sporná, pokud měl účast v dřívějším řízení.²²⁾

Maďarský občanský soudní řád z r. 1952 stanoví (§ 261 odst. 2), že prokurátor, který se nezúčastnil v původním řízení, může podat návrh na obnovu řízení jen ve lhůtě příslušející straně.

Z buržoazních právních řádů dávají např. legitimaci k obnově (jakož i jiným opravným prostředkům) státnímu zástupci německý civilní procesní

prozessrechts, Leipzig 1912, I. díl, str. 864). Také v sovětské teorii se řízení o obnovu označuje jako zvláštní stadium původního procesu (srov. Č e č i n a — Č e č o t, Гражданский процесс, Москва 1968, str. 336).

²¹⁾ Tak také připravovaný nový komentář k obč. soudnímu řádu, díl II., zatím v tisku.

²²⁾ Tak K r a j e w s k i v článku cit. v pozn. 20, na str. 68.

řád (§ 634) a prováděcí nařízení k rakouskému rodinnému zákonu z roku 1938 (§ 74), avšak jen pokud jde o žalobu o neplatnost manželství.

Jak vidět z těchto příkladů, možno přistupovat k řešení této otázky de lege ferenda různě. Sám se domnívám, že řešení uskutečněné naší úpravou při jejím výkladu shora zastávaném je správné, neboť vychází ze zásady, že tam, kde zásah státního orgánu do řízení ovládaného v souladu s povahou projednávaných právních vztahů zásadou dispoziční, není opravdu nezbytný, není vhodné ho připouštět. Ovšem lze poukazovat i na to, že je-li takový zásah připuštěn v řízení obecně, není zcela důsledné vylučovat jej ani pokud jde o obnovu.

V žádném případě nelze ani podle platného stavu bránit prokurátorovi, aby vstoupil do řízení obnoveného (*iudicium rescissorium* — § 235 odst. 1 o. s. ř.) a ustanovení § 35 odst. 1 o. s. ř. — pokud jde o vstup do řízení — by bylo patrně možno vztáhnout i na řízení o povolení obnovy (*indicium rescindens* — § 232 o. s. ř.).

Třeba dodat, že prostředek k dosažení stejného cíle, jaký sleduje obnova, má prokurátor (s jediným obmezením, o němž bude řeč v následující kapitole), pokud jde o důvody § 228 odst. 1 písm. c až e, o. s. ř., ve stížnosti pro porušení zákona.

IX.

ČASOVÉ OMEZENÍ PŘÍPUSTNOSTI MIMOŘÁDNÝCH OPRAVNÝCH PROSTŘEDKŮ

Bez problémů není ani zákonná úprava časového omezení přípustnosti mimořádných opravných prostředků.

Návrh na obnovu řízení je u nás vázán lhůtou jednak subjektivní, která činí 3 měsíce a počítá se ode dne, kdy se navrhovatel dozvěděl o důvodu obnovy nebo kdy jej mohl uplatnit, jednak objektivní, která je tříletá a běží od právní moci rozsudku. V případech, že navrhovateli byla postupem soudu odňata možnost jednat před soudem nebo že bylo rozhodnuto v jeho neprospěch v důsledku trestního činu soudce (§ 228 odst. 1 písm. c) a e) (o. s. ř.) nebo jestliže trestní rozsudek, na jehož podkladě bylo v občanském soudním řízení přiznáno právo, byl později podle trestně právních předpisů zrušen (§ 230 odst. 2 o. s. ř. ve znění zákona č. 158/1969 Sb.) není návrh na obnovu řízení omezen vůbec žádnou objektivní lhůtou.²³⁾

²³⁾ S časovým omezením právního prostředku, plněního stejný úkol jako naše obnova řízení, se setkáváme i v jiných právních rádech. Tak podle občanského procesního kodexu RSFSR (čl. 334) činí lhůta k návrhu na přezkoumání pro nově se objevivší okolnosti 3 měsíce od nabytí vědomosti o důvodu, může však být soudem prominuta a prokurátor není vázán vůbec žádnou lhůtou (srov. Čečina — Čečot v pozn. 9, str. 340).

Podle § 261 maďarského občanského soudního řízení činí lhůta 6 měsíců a počítá se od právní moci rozsudku. Jestliže se strana o důvodu obnovy dozvěděla později

Srovnáme-li ustanovení naší platné úpravy o časovém omezení návrhu na obnovu řízení s korespondujícím ustanovením o stížnosti pro porušení zákona, podle něhož (§ 238 o. s. ř.) je třeba stížnost podat do tří let od právní moci rozhodnutí, zjistíme, že důsledky, které z toho vyplývají, jsou málo uspokojivé.²⁴⁾

Jestliže totiž je tu některý z důvodů obnovy, pro něž lze obnovu podat i po uplynutí 3leté objektivní lhůty, může sice být rozhodnutí stížené takovou vadou napadáno účastníky návrhem na obnovu, stížnost pro porušení zákona je však již vyloučena. Poněvadž — jak jsme v předešlé kapitole dovodili — prokurátor není k podání návrhu na obnovu řízení oprávněn, spočívá výhradně na vůli účastníka, zda zůstane v účinnosti se všemi materiálně i procesněprávními účinky rozhodnutí, které třeba je poznamenáno tak závažným nedostatkem, jakým je skutečnost, že bylo vydáno v důsledku trestného činu soudce.²⁵⁾

Zdálo by se nasnadě řešit tuto nesrovnatelnost přiznáním legitimace k podání návrhu na obnovu i prokurátorovi. Leč tím není řešen problém celý, neboť bychom se tak dostali do rozporu s názorem shora zdůvodněným, že případy tzv. zmatečností teoreticky do obnovy nepatří a že by měly být důvodem napadatelnosti pravomocného rozhodnutí jen u druhého mimořádného opravného prostředku, stížnosti pro porušení zákona. Náš problém by však přestal jím být, kdyby stížnost pro porušení zákona nebyla vázána žádnou lhůtou.

V tom směru je třeba dát plně za pravdu autorům článku citovaného nebo teprve později nabyta možnost jej uplatnit, počítá se tato lhůta ode dne vědomostí nebo nabytí možnosti, po uplynutí 5 let od právní moci je však obnova vyloučena.

V polském kodexu civilního řízení je stanovena (čl. 407) měsíční lhůta, která se počítá ode dne, kdy se strana dověděla o důvodu obnovy a jestliže důvodem je zbavení možnosti jednání nebo nedostatek řádného zastoupení — ode dne, kdy se o rozsudku dověděla strana, její orgán nebo zákonný zástupce. S výjimkou důvodu posléze uvedeného je obnova vyloučena po uplynutí 5 let od právní moci rozsudku (čl. 408).

Podobnou úpravu (1 měsíc, 10 let, bez omezení) má např. rakouský civilní soudní řád (§ 53) a německý civilní soudní řád (1 měsíc, 5 let — § 586).

²⁴⁾ Pro tuto otázku je vhodné si připomenout, že podle výslovného ustanovení občanského soudního řádu z r. 1950 (§ 211 odst. 1) nebyla stížnost pro porušení zákona vázána lhůtou a že i vládní návrh platného občanského soudního řádu měl ustanovení, podle něhož je sice třeba stížnost podat do jednoho roku od právní moci rozhodnutí, tato lhůta však mohla být soudem výjimečně prominuta, šlo-li o stížnost generálního prokurátora nebo předsedy Nejvyššího soudu a byl-li tu se zřetelem na mimořádné okolnosti případu důležitý zájem společnosti na zrušení rozhodnutí.

²⁵⁾ Jako jiné procesní řády vychází i náš občanský soudní řád z toho, že pravomocnému soudnímu rozhodnutí jakožto aktu státní moci nelze odpírat účinnost, byť by trpělo jakkoli těžkým nedostatkem, a že vadné rozhodnutí lze toliko napadat zákonem připuštěnými prostředky a za podmínek zákonem stanovených. To přirozeně se netýká tzv. paaktů, v našem případě parozhodnutí, které neprojevují žádné právní účinky a jež také není proto třeba odstraňovat. O jejich podstatě se zde nelze šířit; srov. však literaturu cit. v mé práci Stížnost pro porušení zákona v občanskoprávních věcech, Praha 1965, str. 26.

v pozn. 3 (str. 678), že s povahou tohoto opravného prostředku daného státnímu orgánu pověřenému dozorem nad správností se nesrovnává, jestliže tento orgán je omezován jakoukoliv lhůtou při provádění tohoto úkolu. Podle nich je ustanovení § 13 zákona o zřízení Nejvyššího soudu a Nejvyššího státního zastupitelství DDR z r. 1949, které váže podání kasačního návrhu (Kassationsantrag) na lhůtu 1 roku od právní moci rozhodnutí, poplatné nesprávným představám o nebezpečí dlouhodobé nebo časově vůbec neomezené přípustnosti průlomu do právní moci rozhodnutí, který by znamenal ohrožení právní bezpečnosti.

Kdyby přípustnost stížnosti byla omezena jen na případy skutečně vážného porušení zákona, které vedlo k nesprávnému rozhodnutí, opodstatněnost kteréhož omezení byla vyložena v kapitole IV. — nehrozí z upuštění od časového omezení žádné nebezpečí, čemuž ostatně nasvědčují i zkušenosti z doby působnosti občanského soudního řádu z r. 1950 i současných sovětských občanských procesních kodexů.²⁶⁾

Lze očekávat, že samo uplynutí delší doby od právní moci rozhodnutí by bylo oprávněnému orgánu pobídkou k tomu, aby zvážil nutnost popř. potřebnost zásahu do právních vztahů upravených pravomocným rozhodnutím. Na druhé straně by se předešlo tomu, aby společnost zůstala bezradná, nemajíc v právním řádě prostředku, jímž by napravila křiklavé bezpráví opírající se o pravomocné rozhodnutí. Zájem společnosti, přesněji zvláště vážné jeho porušení by při tom měl v zákonném ustanovení nalézt (po vzoru polského kodexu) výraz jako předpoklad přípustnosti stížnosti.

X.

ZÁVĚRY

Předchozí rozbor a úvahy lze shrnout v tyto závěry:

1. V zájmu zabezpečení náležité ochrany účastníků řízení je nezbytné zachovat tento mimořádný opravný prostředek — obnovu řízení — vedle stížností pro porušení zákona.

2. Bylo by však vhodné vrátit mu povahu a funkci obnovy řízení v užším slova smyslu, tj. omezit jeho přípustnost jen na důvody podle § 228 odst. 1 písm. a) a b) o. s. ř.

3. Není nutné a nebylo by ani vhodné rozšiřovat okruh rozhodnutí obnovou napadatelných na usnesení ryze procesní povahy ukončující řízení bez vyřízení věci samé.

²⁶⁾ Také podle polského kodexu civilního řízení je mimořádná revize, jinak vázaná na šestiměsíční lhůtu od právní moci rozhodnutí, připuštěna bez časového omezení v případě, že rozhodnutí porušuje zájem Polské lidové republiky, nebo věc nespadá do pravomoci obecných soudů (čl. 421, §§ 2 a 3). Zvláštní úpravu má maďarský občanský soudní řád, podle něhož protest pro zachování zákona není časově zásadně omezen, avšak účinek na právní vztahy účastníků projevuje rozhodnutí o protestu vydané jen tehdy, jestliže protest byl podán do 1 roku od právní moci rozhodnutí; jinak se Nejvyšší soud omezí na akademický výrok, konstatující porušení zákona.

4. Bylo by třeba zúžit (zprísnit) důvody stížnosti pro porušení zákona.
5. Přípustnost stížnosti pro porušení zákona by neměla být časově omezo-
vována.
6. Výlučná legitimace státních orgánů (jejich představitelů) k podání
stížnosti pro porušení zákona (s vyloučením účastníků řízení) by měla být
zachována.
7. Mělo by být jasně vyjádřeno, že legitimaci k podání návrhu na obnovu
mají výhradně účastníci řízení.

Stačí jen ještě dodat, že navrženou úpravou obou mimořádných opravných prostředků by se zabránilo kolizím obou a jejich nežádoucímu překrývání, jež může působit obtíže při jejich řešení, jak o tom svědčí některé zmínky v literatuře i ustanovení některých zákonných úprav. Jestliže totiž některé důvody jsou, jak bylo vyloženo, společné oběma, může se stát, že budou podány oba tyto prostředky a vzniká problém, v jakém poměru navzájem jsou řízení o nich zahájena. Posuzovat je z hlediska překážky litispendence,²⁷⁾ je podle mého názoru nesprávné proto, že — jak bylo dříve vyloženo — ani žalobou obnovu, natož podáním mimořádné revize (naší stížnosti pro porušení zákona) se nezahajuje nový proces, neboť jde jen o další stadium dřívějšího řízení. Patrně by nezbylo, než přerušit to z obou řízení, pro něž by byla otázka řešena ve druhém řízení otázkou předurčující; a kdyby se s tímto kritériem nevystačilo, pak by bylo třeba přerušit řízení o obnově a vyčkat výsledku řízení zahájeného na návrh orgánu výlučně oprávněného k podání stížnosti pro porušení zákona, kterému vzhledem k předpokládanému vyššímu právnímu zájmu — zájmu společnosti by bylo třeba dát přednost.²⁸⁾

Totožnost důvodů by však mohla být pokládána za překážku pro podání jednoho z mimořádných opravných prostředků, jak se s tímto názorem, byť výjimečně setkáváme v sovětské literatuře,²⁹⁾ kde se uvádí, že za existence odlišného institutu obnovy, je třeba uznat, že nelze použít institutu přezkoumání v cestě soudního dozoru, jsou-li dány důvody obnovy. (Ovšem třeba připomenout, že to lze tvrdit jen tam, kde — jako v sovětském civilním procesu — má prokurátor legitimaci i k návrhu na obnovu řízení.)

Daly by se uvést i jiné obtíže a nesrovnalosti vyplývající u platné úpravy mimořádných opravných prostředků z toho, že v některých směrech se překrývají (např. možnost obcházení lhůt aj.). To však je než jedna z příčin, proč jsme si položili otázku naznačenou v nadpise článku, která spolu s ostatními nedostatky naší úpravy mimořádných prostředků nás vedla k jeho napsání.

²⁷⁾ Jak to činí M. Sawczuk v monografii *Wznowienie postępowania cywilnego*, Lublin 1963, str. 116.

²⁸⁾ Hellwig v díle cit. v pozn. 20, str. 872, řeší kolizi mezi žalobou o zmatečnost a žalobou o obnovu přerušením řízení o žalobě o obnovu a podobně Rosenberg v učebnici cit. v pozn. 17 v případě, že v téže žalobě byly uplatněny jak důvody zmatečnosti, tak důvody obnovy.

²⁹⁾ Viz Klejman v práci cit. v pozn. 2, str. 315.

Die Wiederaufnahme im System der ausserordentlichen Rechtsmittel im Zivilprozessverfahren

ZUSAMMENFASSUNG

J. Hrdlíčkas Studie untersucht die Funktion und die Position der Wiederaufnahme im System der ausserordentlichen Rechtsmittel im Zivilgerichtsverfahren und zwar besonders im Verhältnis zur Beschwerde wegen Verletzung des Gesetzes als zweitem ausserordentlichen Rechtsmittel im tschechoslowakischen Zivilprozessverfahren.

In der Einleitung erinnert er an die langjährige Tradition dieses Rechtsinstituts im Zivil- und im Strafprozessverfahren, weist jedoch auch auf seine zwar keineswegs lange, aber interessante Entwicklung im Verwaltungsprozess und im Verfahren vor den Kommissionen für Arbeitsstritte hin.

Im ersten Kapitel beschäftigt er sich mit den Kriterien, nach denen man zwischen ordentlichen und ausserordentlichen Rechtsmitteln unterscheidet und macht auf einige diesbezügliche Verschiedenheiten in den diversen Rechtsordnungen aufmerksam.

Im zweiten Kapitel behandelt der Autor das Problem des Widerspruchs zwischen der Forderung nach Stabilität einer rechtskräftigen gerichtlichen Entscheidung und der Forderung ihrer Richtigkeit und sucht die Grundsätze für eine optimale Überwindung dieses Widerspruchs aufzufinden.

Im dritten Kapitel führt er andere Fälle von Ausnahmen von der Verbindlichkeit rechtskräftiger Entscheidungen an als jene, die ausserordentliche Rechtsmittel darstellen, und untersucht die Gründe, die diese Ausnahmen rechtfertigen.

Das vierte Kapitel ist der kritischen Analyse der Gesichtspunkte gewidmet, die für die Festsetzung von Ausnahmen von der Verbindlichkeit rechtskräftiger Entscheidungen massgebend sind, nämlich die Festsetzung der Legitimation zur Überreichung des ausserordentlichen Rechtsmittels, die Umgrenzung des Bereichs der anfechtbaren Entscheidungen, die Festsetzung der Gründe der Anfechtbarkeit, wobei in diesem Kapitel in erster Linie der Frage der Legitimation zur Überreichung der Beschwerde wegen Verletzung des Gesetzes Aufmerksamkeit geschenkt wird.

Im fünften Kapitel untersucht der Autor kritisch die rechtliche Regelung der Wiederaufnahme des Verfahrens vom Gesichtspunkt der Grundsätze aus, die bei der optimalen Lösung des Konflikts zwischen der Forderung nach Stabilität der rechtskräftigen gerichtlichen Entscheidungen und der Forderung nach ihrer Richtigkeit respektiert werden sollten und soweit dies besonders die gesetzlichen Gründe der Wiederaufnahme betrifft, kommt er zum Schluss, dass angesichts der Existenz eines zweiten ausserordentlichen Rechtsmittels, nämlich der Beschwerde wegen Verletzung des Gesetzes, und unter der Voraussetzung einer richtigen theoretischen Umschreibung der besonderen Funktion eines jeden dieser beiden Rechtsmittel die Festsetzung der Gründe für die Wiederaufnahme allzu weit geht und dass sie auf die Gründe für die Wiederaufnahme im eigentlichen Sinn des Wortes beschränkt werden sollte, d. h. unter Weglassung der sog. Nichtigkeitsgründe.

Im sechsten Kapitel wird der negative Standpunkt des Autors gegenüber den Ansichten begründet, nach denen mit Hinblick auf das Bestehen der Beschwerde wegen Verletzung des Gesetzes in der sozialistischen Rechtsordnung die Klage um Wiederaufnahme des Verfahrens entbehrlich ist.

Im siebenten Kapitel wird die Problematik der Festsetzung des Bereichs der durch Wiederaufnahme anfechtbaren Entscheidungen einer Untersuchung unterzogen. Besondere Aufmerksamkeit wird hierbei den Entscheidungen gewidmet, mit denen das Verfahren ohne sachliche Entscheidung über den Gegenstand des Verfahrens endet, und im Zusammenhang damit auch der Frage der materiellen Rechtskraft solcher Entscheidungen.

Im achten Kapitel wird einerseits die anerkannte (in der Theorie jedoch

bestrittene) Frage der Legitimation zur Überreichung des Antrags auf Wiederaufnahme, besonders soweit sie die Berechtigung des Prokurators betrifft, analysiert, andererseits werden über diese Frage auch Überlegungen de lege ferenda angestellt.

Im neunten Kapitel, das der Problematik der zeitlichen Beschränkung für die Zulässigkeit der ausserordentlichen Rechtsmittel gewidmet ist, gelangt der Autor zum Schluss, dass die Beschwerde wegen Verletzung des Gesetzes zeitlich überhaupt nicht beschränkt werden sollte, allerdings unter der Voraussetzung, dass die Gründe für ihre Überreichung so verschärft werden, dass sie lediglich in wirklich aussergewöhnlichen Fällen mit Erfolg geltend gemacht werden kann.